

Stanisław Janeczek, *Wydział Filozofii, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, komitet redakcyjny A. Dębiński i in., red. E. Gigilewicz i in., Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, t. 2, s. 576-587 (tekst wyjściowy).

Wydział Filozofii, powołany przez Senat KUL 17 VI 1946 r. jako Wydział Filozofii Chrześcijańskiej (przewidziany przez Statut KUL z 1938 r.), którego działalność zainaugurowano uroczystie 10 XI 1946 r. Nazwą Wydział Filozofii lub Wydział Filozoficzny posługiwano się w latach 1954-1958, a uchwałą Senatu KUL z dnia 26 I 1991 r. ustalona została obecna nazwa.

1. Geneza i struktura. Od momentu powstania Uczelni w 1918 r. filozofia stanowi integralny, a nawet wyróżnionym („misyjnym”) element w dziejach KUL. Traktowana jako komponent propedeutyczny i integracyjny wobec innych nauk, wprowadzenie w podstawy kultury europejskiej i kulturę logiczną oraz narzędzie racjonalizacji światopoglądu, jest nauczana na wszystkich wydziałach Uniwersytetu, w sposób właściwy długiej tradycji wyższych uczelni europejskich. Na wszystkich kierunkach prowadzone są zajęcia z logiki, etyki i historii filozofii przez pracowników Wydziału.

Także od początku funkcjonowania KUL filozofia stanowiła odrębny kierunek nauczania, którego instytucjonalnym fundamentem na Wydziale Nauk Humanistycznych była tzw. grupa filozoficzna, synonim dzisiejszego instytutu, w ramach której działały 2 katedry – Filozofii, faktycznie w dużej mierze historii filozofii, oraz Psychologii, kształcące nauczycieli filozofii w szkołach średnich. Praktyka ta uwidoczniła się także po II wojnie światowej. Po utworzeniu Wydziału Filozofii filozofię studiowano dalej na Wydziale Nauk Humanistycznych, zaś przyjęcia na ten typ studiów wstrzymano dopiero w 1952 r., a w 1955 pozostali tam jeszcze studenci filozofii przeszli na Wydział Filozoficzny. Równocześnie aż do 1949 r. dziekan nowo utworzonego Wydziału Filozofii pełnił funkcję prodziekana humanistyki, był bowiem na tym wydziale kierownikiem Sekcji Filozofii. Także większość zajęć na tej sekcji prowadzili pracownicy Wydziału Filozofii. Istotny wpływ na wizję filozofii oraz jej usytuowanie organizacyjne w chwili powstania Wydziału wywarł bp lubelski Stefan Wyszyński, a równocześnie Wielki Kanclerz KUL, którego poglądy podzielał niewątpliwie ks. Józef Pastuszka, organizator i pierwszy dziekan Wydziału. Urzeczywistniał on ideał filozofii powiązanej ściśle ze światopoglądem chrześcijańskim. Tak pojęta filozofia mogła stanowić istotny element studium teologii, stąd od początku Wydziału zajęcia są prowadzone 2-torowo. Studentami studium są alumni Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, inkorporowanego do Wydziału Teologii KUL. Klerycy odbywają jednak skrócony dwuletni kurs filozofii, przy czym w pierwszych latach od powstania Wydziału Filozofii programy i wykładowców na tym studium wyznaczała Rada tego Wydziału. Także obecnie, wg przepisów Kongregacji Edukacji Katolickiej dziekan Wydziału Filozofii winien być konsultowany w sprawie programu tych zajęć.

Koncepcja Wydziału Filozofii nawiązuje niewątpliwie do ideałów filozofii klasycznej, umożliwiającą sformułowanie całościowej wizji świata, przekraczającej specjalistyczny wymiar poszczególnych nauk. Oddaje to struktura nowo założonego Wydziału w formie 6 katedr: Logiki i Logiki Matematycznej z Metodologią, Metafizyki (nazywanej w studium teologicznym ontologią, z którą związana była też teodycea) i Teorii Poznania, Filozofii Przyrody, psychologii (z psychologią eksperymentalną i psychologią religii), Etyki i Historii Filozofii. Program 4-letnich, a następnie 5-letnich studiów obejmował nie tylko obowiązkowe wykłady i ćwiczenia o charakterze kursorycznym (na 2, potem na 3 pierwszych latach), ale także znaczną liczbę zajęć

fakultatywnych. W praktyce uczono także nauk społecznych (psychologii, socjologii), a zwłaszcza nauk matematycznych i przyrodniczych. Ze względu na złożoną strukturę funkcjonowania filozofii na KUL, a także na postępującą powoli rozbudowę kadry wykształconej na Wydziale, w pierwszych latach jego funkcjonowania wykładali na nim profesorowie z Wydziału Teologii, Wydziału Nauk Humanistycznych oraz utworzonego po II wojnie światowej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, zwłaszcza w zakresie nauk przyrodniczych.

W odniesieniu do struktury organizacyjnej Wydziału Filozofii wyróżnia się kilka etapów, w dużej mierze uzależnionych od polityki władz PRL wobec Uniwersytetu. Początkowo funkcjonowała struktura monolityczna, jednak w skutek likwidacji zawieszono w 1949 r. i zamkniętego w 1952 przez władze PRL Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych powstały 2 Sekcje: Teoretyczna i Praktyczna, obsadzona przede wszystkim pracownikami tego wydziału. Od 1957 r. etap trzeci wyznacza, możliwe przez relatywnie większą swobodę funkcjonowania Kościoła, wzbogacenie funkcjonowania Wydziału w formie 4 specjalizacji: Filozofii Teoretycznej, Filozofii Praktycznej, nazywanej od 1975 r. Filozoficzno-Społeczną, faktycznie zaś integralnie pojętej socjologii, Filozoficzno-Psychologicznej (praktycznie całościowo pomyślanej psychologii), oraz Filozofii Przyrody. W trosce o łatwiejsze znalezienie pracy przez absolwentów tak pojętej socjologii i psychologii, czemu przeszkadzała ich filozoficzna nazwa, ale w równej mierze pod niewątpliwą presją pozytywistycznej tendencji do uempirycznienia nauk społecznych ujawniło się dążenie do „wyzwolenia” socjologii i psychologii z kręgu nauk filozoficznych. Kierunki te, z tworzącą je kadrami naukowymi, ukonstytuowały powstały w 1981 r. Wydział Nauk Społecznych, aspektywnie kontynuujący tradycje Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. Powstały na nim sekcje: Społeczna (w istocie socjologiczna), Psychologii, Pedagogiki (zainicjowanej w 1980 r. na Wydziale Nauk Humanistycznych), oraz Ekonomii (od 1983 r.). Na Wydziale Filozofii pozostały 2 specjalizacje, zwane od 1984 r. znów sekcjami, przy czym od 1992 Sekcja Filozoficzno-Przyrodnicza przekształciła się w Sekcję Filozofii Przyrody i Ochrony Środowiska, na której można było studiować filozofię przyrody lub ochronę środowiska. Pod wpływem wspomnianej tendencji do uempirycznienia nauki, a także do jej upraktycznienia przez ukierunkowanie technologiczne, ochrona środowiska z utworzoną w 1996 r. Sekcją Matematyczną, o nachyleniu informatycznym, ukonstytuowały od II semestru roku akademickiego 1997/1998 Wydział Matematyczno-Przyrodniczy. Na Wydziale Filozofii pozostały 2 sekcje filozoficzne – od 2006 r. nazywane instytutami: Sekcja Filozofii Teoretycznej, czyli Instytut Filozofii Teoretycznej, oraz Sekcja Filozofii Przyrody, czyli Instytut Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych, w 2015 wcielony do Instytutu Filozofii. W 2011 r. powstał Instytut Kulturoznawstwa.

Istotny wpływ na specyfikę funkcjonowania Wydziału Filozofii także w III Rzeczpospolitej wywarły czynniki polityczne i kulturowe. Nastąpił bowiem gwałtowny wzrost liczby studiujących, a następnie jej systematyczny spadek, w skutek powstania licznych prywatnych szkół wyższych oraz niekorzystnych procesów demograficznych, a równocześnie wobec stymulowanej przez władze państwowe i media tendencji do uzawodowienia studiów. Obok prowadzonego przez Wydział kierunku filozofia, a od 1957 r. filozofia przyrody, powstało szereg nowych kierunków studiów. W każdym przypadku wyrastały one z długiej praktyki badawczej kulowskiego środowiska filozoficznego i były realizowane we współpracy z innymi wydziałami KUL. W 2006 r. uruchomiono studia z zakresu kulturoznawstwa (studia I i II stopnia), a od roku akademickiego 2010/2011 unikatowe w skali Polski kierunki: retoryka stosowana (studia I stopnia) oraz przyrodoznawstwo i filozofia przyrody (studia I i II stopnia),

przekształcona z filozofii przyrody. W roku akademickim 2011/2012 uruchomiono równie unikatowe kierunki: etyka i naukoznawstwo. Początkowo były one planowane jako studia I i II stopnia, jednakże udało się urzeczywistnić tylko jeden cykl nauczania w ramach studiów I stopnia. W roku 2014/2015 uruchomiono interdyscyplinarnie pojętą kognitywistykę, prowadzoną docelowo jako studia I i II stopnia. Od 1 października 2009 r. prowadzone są studia w języku angielskim na kierunku filozofia, sukcesywnie jako studia I, II i III stopnia.

Dziekanami Wydziału byli: ks. Józef Pastuszka (1946-1952), Jerzy Kalinowski (1952-1957), Czesław Strzeszewski (1957-1958), Mieczysław Albert Krąpiec OP (1958-1961, 1969-1970), ks. Stanisław Kamiński (1970-1975, 1977-1979, 1981-1986), ks. Marian Kurdziałek (1975-1977), Adam Rodziński (1979-1980), Zdzisław Chlewiński (1980-1981), s. Zofia Józefa Zdybicka USJK (1986-1987, 1990-1999), Antoni Bazyli Stępień (1987-1990), Stanisław Kiczuk (1999-2008), ks. Stanisław Janeczek (2008-2013), Marcin Tkaczyk OFMConv (2013-2015), Monika Walczak (od 2015 r.).

2. Rozwój. W aspekcie merytorycznym dzieje lubelskiego środowiska filozoficznego można podzielić na dwa okresy – do 1952 r. i po 1952. Podstawą ich wyróżnienia jest przede wszystkim dominacja na Wydziale jednej z trzech formacji tomizmu europejskiego. Do 1952 r. dominowała przede wszystkim koncepcja tzw. filozofii chrześcijańskiej, a więc zorientowanej zwłaszcza na problematykę mającą odniesienia światopoglądowe i traktowanej jako istotny, choć głównie propedeutyczny element filozoficzno-teologicznej całości. Specyfikę filozofii uprawianej na KUL wyznaczała w dużej mierze sytuacja w obrębie tego nurtu w wymiarze europejskim, szukającego sobie miejsca w kontekście współczesnych prądów filozoficznych. Na uczelniach związanych z Kościołem katolickim dominowała bowiem neoscholastyka, a w jej obrębie neotomizm (odnawiający od połowy XIX w. poglądy św. Tomasza z Akwinu z XIII w.). Jego aktywność wyrażała się jednak najsilniej tak w formie opracowań podręcznikowych, eksponujących zagadnienia mające odniesienia światopoglądowe, jak w rozwijanych coraz śmielej badaniach historycznych (choć często traktowanych jako podbudowa tezy filozofii systematycznej) oraz w dialogu ze współczesnymi prądami filozoficznymi. Polemizowano też z pierwszym pozytywizmem i ewolucjonizmem, rugującym maksymalistycznie pojętą wizję filozofii. Ujęcia te koncentrowały się najczęściej na epistemologii oraz światopoglądowych i przyrodniczych odniesieniach filozofii.

W okresie międzywojennym dominował na KUL tzw. tomizm lowański (nazywany tak od Instytutu Filozofii w Lowanium), łączący dokonania tzw. filozofii wieczystej (*philosophia perennis*), arystotelesowsko-tomistycznej, z wynikami współczesnej filozofii i nauki, wg zasady *vetera novis augere*. Ich wykorzystanie miało pomóc w uniknięciu błędów rodzących się z niekrytycznego poznania potocznego, a ostatecznie umożliwić sformułowanie całościowej wizji rzeczywistości, która obejmuje wymiar religijny, wbrew dominującym wówczas opiniom o rzekomej sprzeczności między wiarą a nauką. Jednocześnie – w duchu redukcjonistycznych tendencji właściwych pozytywizmowi, charakterystycznych dla przedwojennych uniwersytetów państwowych, a konsekwentnie także ówczesnego KUL – przywiązywano wagę raczej do dyscyplin okołofilozoficznych, czyli historii filozofii, logiki tradycyjnej i matematycznej (nazywanej logistyką), ale także psychologii związanej z teorią poznania i filozofii przyrody. Specyfika wyznaniowego Uniwersytetu tłumaczy podjęcie jednak także wątków mających odniesienia światopoglądowe, a więc teologii naturalnej i etyki.

Psychologię, epistemologię i teologię naturalną uprawiał ceniący nie tylko tomizm, ale filozofię i naukę współczesną ks. Idzi Radziszewski, pierwszy rektor,

studiujący w Lowanium. Nurt ten reprezentował w psychologii i filozofii przyrody także Bohdan Rutkiewicz, neowitalista, ceniony w świecie ówczesnej neoscholastyki europejskiej. Tę wizję tomizmu, splatającego filozofię z nauką w perspektywie filozoficzno-religijnej wizji człowieka, zwłaszcza w odniesieniu do łączenia psychologii racjonalnej z empiryczną, urzeczywistniał ks. Józef Pastuszka, który bodaj jako pierwszy na gruncie polskim reflektował całościowo współczesne prądy filozoficzne i społeczno-kulturowe. Aktywni też byli etycy: Jacek Woroniecki OP, (formułujący ideał „katolickiej etyki wychowawczej”), i ks. Antoni Szymański, „socjolog chrześcijański”. Prezentowali oni nie tylko całościową wizję człowieka i jego zachowań, scalając refleksję filozoficzną z teologiczną, ale także – wychodząc z pogłębionej analizy ówczesnej kultury religijno-moralnej i stosunków społeczno-politycznych – formułowali użyteczne podówczas wzory wychowawcze oraz społeczno-ustrojowe. Podobnie Czesław Martyniak, polemizował ze stanowiska tomistycznej filozofii prawa naturalnego z dominacją pozytywizmu prawnego. Jak w całej międzywojennej filozofii polskiej, także na KUL przywiązywano dużą wagę do historii filozofii, którą reprezentowali: Maurycy Straszewski (nestor polskiej historiografii filozoficznej, pionier badań filozofii pozaeuropejskiej i polskiej), Henryk Jakubanis (ukazujący rolę filozoficznego dziedzictwa starożytnego dla współczesnej kultury), a krótko także Bogumił Jasinowski (autor powszechnie wówczas cenionej pracy dotyczącej „jedności logicznej” filozofii G.W. Leibniza, aktywny następnie na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, a po wojnie w Argentynie, Chile i Anglii). Brak instytucjonalnego zaplecza w postaci specjalistycznej katedry sprawił, że w zakresie logiki, tak intensywnie rozwijanej w międzywojennej Polsce, także w zakresie jej wykorzystania przez filozofię chrześcijańską (Koło Krakowskie), na KUL przeważało podejście usługowe w zakresie krzewienia właściwej kultury logicznej, a elementy twórcze ujawniły się jedynie w zakresie historii logiki, uprawianej przez lowańczyka ks. Stanisława Domińczaka, który jednak przeniósł się z czasem do Wilna, a następnie Francji.

Powstanie lubelskiego centrum filozofii chrześcijańskiej, zwłaszcza przez stworzenie instytucjonalnych podstaw dydaktyki i badań filozoficznych oraz zapewnienie kontaktu z europejskim ruchem filozoficznym niewątpliwie przybliżyło możliwość otwarcia osobnego wydziału. Także po II wojnie światowej najpierw odżyła koncepcja filozofii chrześcijańskiej w postaci tomizmu tradycyjnego i lowańskiego. Tomizm tradycyjny był nastawiony na wierne odczytanie doktryny św. Tomasza, w praktyce jednak eklektyczne, śladem dyskusji właściwych jeszcze tzw. drugiej scholastyce, charakterystycznej dla nowożytnych uczelni wyznaniowych (katolickich i protestanckich). Po wojnie tomizm ten rozwijał zwłaszcza ks. Stanisław Adamczyk. Jego zasługą była szczególnie umiejętność analizy subtelných niuansów doktryny św. Tomasza, połączona z programową wręcz wiernością tomizmowi (wedle zasady *sanctus Thomas sui ipsius interpres*), co wyróżniało to ujęcie z eklektycznych dokonań tomizmu przedwojennego. Ks. Adamczyk był autorem szeregu instruktywnych podręczników, które w treści i w scholastycznej formie wykładu (tzw. dedukcja dydaktyczna) nawiązywały do najlepszych dokonań europejskich tego nurtu (znanych podręczników Vincentego Remera, Paula Geny'ego, Emila Hugona czy Josepha Gredta). Pogłębiały one problematykę ontologiczną, teoriopoznawczą i kosmologiczną, odwołując się jednak w tym ostatnim przypadku nie tylko do doświadczenia potocznego, ale i do danych nauk szczegółowych, a więc w duchu tomizmu lowańskiego. Do programowo chrześcijańskiej koncepcji filozofii nawiązywał z czasem ks. Stanisław Kowalczyk, kontynuujący w pewnym sensie historyzująco-podręcznikowy styl filozofowania ks. J. Pastuszki i ks. S. Adamczyka. Wykorzystując późniejsze dokonania tomizmu egzystencjalnego i współczesnych nurtów filozoficznych, skoncentrował się na problematyce mającej odniesienia religijne, a więc

filozofii Boga i człowieka, użyteczne w formułowaniu racjonalnego fundamentu światopoglądu chrześcijańskiego oraz w dyskusji z marksizmem, liberalizmem i postmodernizmem.

Wizję tomizmu lowańskiego, splatającego filozofię z nauką w perspektywie religijnej wizji człowieka, zwłaszcza w odniesieniu do łączenia psychologii racjonalnej z empiryczną, często ujmowanej w perspektywie historycznej, urzeczywistniał nade wszystko ks. J. Pastuszka. Nurt ten ujawnił się na KUL przede wszystkim jednak na gruncie filozofii przyrody, łączącej podejście filozoficzne z naukowym oraz broniącej chrześcijańskiej wizji świata. Wbrew narastającej w środowisku lubelskim tendencji do podkreślania roli metafizyki, „lowańczycy” bronili samodzielności filozofii przyrody, co miało umożliwić, przy zachowaniu autonomii filozofii, wykorzystanie metod i wyników nauk szczegółowych (fizykalnych, biologicznych i psychologicznych) w kosmologii i antropologii. Ks. Kazimierz Kłósak, rozwijając samodzielnie wątki metafizyczne, modyfikował lub tworzył nowe argumenty na istnienie Boga w duchu nowoczesnego przyrodoznawstwa, reinterpretował tradycyjną problematykę duszy ludzkiej w kontekście teorii ewolucji oraz dyskutował z marksizmem. Także ks. Stanisław Mazierski łączył rozważania metanaukowe i metafizyczne w zakresie filozofii przyrody i nauk przyrodniczych z analizami przedmiotowymi w odniesieniu do nauk przyrodniczych i kosmologii filozoficznej, np. w zakresie praw przyrody, sporu determinizmu z indeterminizmem czy prawomocności podejścia teleologicznego.

Natomiast w zasadzie poza obrębem klasycznego filozofowania pozostawały prace ks. Włodzimierza Sedlaka, cieszące się popularnością w szerszym kręgu czytelników, gdyż wpisywały się w dominującą podówczas mentalność swobodnego kultu przyrodoznawstwa. W sposób pionierski w skali światowej podjął on problematykę dotyczącą powstania życia i najwcześniejszych etapów jego ewolucji oraz fizycznych podstaw procesów życiowych, zwłaszcza formułując wpływową koncepcję elektromagnetycznej koncepcji życia, będącą podstawą bioelektroniki, oraz bioplazmy. Tylko w pewnym sensie w związkach z filozofią przyrody pozostawała twórczość Teresy Ryłskiej, koncentrującej się w zasadzie na eksperymentalnych badaniach z zakresu botaniki, która podejmowała (przyczynkowo) zagadnienia ewolucji biologicznej człowieka, popularyzując m.in. rozwiązania Pierre'a Teilharda de Chardin SJ. Aktywny na polu metodologii nauk i metafizyki, filozofii matematyki i filozofii przyrodoznawstwa, a z czasem głównie teorii informacji, był ks. Mieczysław Lubański, z czasem związany z Akademią Teologii Katolickiej.

Po 1952 r., kiedy to wolna filozofia funkcjonowała jedynie na KUL, paradoksalnie rozpoczął się jej bodaj najlepszy okres. Ukształtował się nowy styl uprawiania filozofii w formie tzw. tomizmu egzystencjalnego, który stopniowo ograniczył wpływ tomizmu tradycyjnego i lowańskiego tak dalece, że powstała dość jednorodna i typowa dla środowiska KUL Lubelska Szkoła Filozofii Klasycznej. Nowy nurt w metafizyce zrodził się we współpracy Mieczysława Alberta Krąpca OP ze Stefanem Swieżawskim. Odkrycie egzystencjalnej, autentycznie Tomaszowej teorii bytu, traktowanej jako rdzeń problematyki filozoficznej oraz wyznaczającej specyfikę uprawianej filozofii, zrodziło najpierw potrzebę pogłębionej refleksji historycznofilozoficznej, ujmowanej przede wszystkim jako historia problemów filozoficznych, która stanowiłaby swoiste laboratorium filozoficzne, poszerzające pole doświadczenia filozoficznego. Sformułowana przez S. Swieżawskiego tzw. filozoficzna historia filozofii (nawiązująca do dokonań Étienne'a Gilsona i Nicolai Hartmanna), w odróżnieniu od tradycyjnie rozumianej historiografii filozoficznej, skoncentrowanej na analizie dokonań poszczególnych autorów ukazanych w szerszym kontekście kulturowym, miała być niezbędnym elementem

pogłębionej kultury filozofa-systematyka, dzięki której będzie on mógł rozpoznać inspirujące go lub wadliwe rozwiązania oraz przyczyny ich powstania. W tym kontekście podjęto polemikę z tradycyjną wizją tomizmu ze względu na jego esencjalizm (zgodnie z nim istnienie jest tylko elementem istoty bytu), będący źródłem ideologizacji filozofii zrywającej z rzeczywistością, czego ma uniknąć jedynie filozofia obierająca neutralny (treściowo) punkt wyjścia swych analiz, jakim jest ujęcie bytu pierwszorzędnie w aspekcie jego istnienia, zapewniające realizm filozoficzny. Równocześnie w szkole kulowskiej uświadomiono sobie, że warunkiem rzetelnie uprawianej filozofii jest kontakt ze współczesnymi dokonaniem filozoficznymi, traktowanymi przy tym nie jako zagrożenie dla filozofii chrześcijańskiej, jak to miało miejsce w tradycyjnym tomizmie, ale jako dogodna szansa poszerzenia pola doświadczenia filozoficznego.

Na specyfikę filozofii uprawianej na KUL w tym okresie duży wpływ miał ówczesny kontekst filozoficzno-ideologiczny. Także po wojnie uwidoczniły się bowiem silne przejawy myślenia pozytywistycznego, propagowane w pewnej formie przez reprezentantów szkoły lwowsko-warszawskiej, generalnie nastawionej minimalistycznie, ostrożnej w budowaniu syntez oraz troszczącej się o logiczną precyzję wypowiedzi. Paradigmat pozytywistycznego redukcjonizmu wobec autonomicznie pojętej filozofii propagował również marksizm, który dla popularyzacji własnej ideologii odwoływał się zrećnie do haseł naukowości. Rzetelna wizja filozofii wymagała wypracowania filozofii wolnej od ideologicznego zacięcia charakterystycznego dla marksizmu przez precyzyjne odróżnianie filozofii od teologii, choć otwartej na wiarę, w odróżnieniu od tomizmu tradycyjnego i lowańskiego, które ściśle wiązały te porządki poznania. Choć twórcy tomizmu egzystencjalnego podkreślali autonomię filozofii wobec przyrodoznawstwa, to przecież docenili potrzebę zachowania wysokich standardów logiczno-metodologicznych, formułowanych przez szkołę lwowsko-warszawską, której ideały były bliskie już S. Swieżawskiemu, wychowankowi przedwojennego środowiska lwowskiego. Wątek ten rozwinął najpierw ks. Józef Iwanicki, kierownik utworzonej w 1951 r. Katedry Metodologii Nauk, rektor KUL, a następnie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, wysoce zasłużony w podniesieniu kultury metodologicznej w obydwu środowiskach naukowych. Wykorzystywał on współczesny aparat logiczno-metodologiczny zwłaszcza w problematyce z zakresu filozofii Boga.

Rozwój kultury metodologicznej w środowisku kulowskim zapewniła zespołowa aktywność zainicjowana przez Jerzego Kalinowskiego, kierownika Katedry Filozofii Prawa, rozwijającego w szczególności nowoczesną logikę norm, po 1958 r. we Francji. J. Kalinowski kierował Konwersatorium Metafilozoficznym, w którego działalność włączył młodszych pracowników Wydziału, zwłaszcza Antoniego B. Stępnia, Stanisława Majdańskiego oraz Leona Koja, Tadeusza Kwiatkowskiego i Witolda Marciszewskiego (jednak ich dorobek należy do dziejów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Uniwersytetu Warszawskiego. Niewątpliwie nawiązanie do postulatów przedwojennego Koła Krakowskiego, choć bez prób modernizacji metafizyki przez mechaniczne przenoszenie narzędzi logiki matematycznej na problematykę filozoficzną, miało umożliwić „logistyczną obronę metafizyki” za sprawą jej modernizacji i precyzacji, zwłaszcza koncentrując się na wyraźnym uświadomieniu sobie charakteru i wartości stosowanych faktycznie w tej dyscyplinie metod badawczych tak w aspekcie sformułowania podstawowych jej twierdzeń, jak i sposobów ich akceptacji. Z czasem jednak odstąpiono od tak zakreślonego programu „logicyzacji filozofii” paradoksalnie za sprawą ks. S. Kamińskiego, początkowo zajmującego się logiką, ale z czasem odwołującego się bardziej do osiągnięć semiotyki i metodologii nauki i filozofii niż logiki formalnej i włączającego się w budowanie metodologicznych podstaw tomizmu egzystencjalnego.

Zwrócono bowiem uwagę na ograniczenia metod formalnych, przede wszystkim ze względu na ich charakter zakresowy, różny od poznania filozoficznego o charakterze treściowym. Poznanie to odwołuje się do intuicji intelektualnej, z dużo skromniejszą niż w logice rolą dedukcji, oraz korzysta z pojęć transcendentálnych i analogicznych. Wbrew programowi skrajnego konstruktywizmu skłaniano się bardziej ku deskrypcjonizmowi, przypisując główną rolę w wyrażaniu poznania filozoficznego językowi naturalnemu oraz koncentrując się na analizie metodologicznego statusu faktycznie uprawianej metafizyki, ale także filozofii Boga i religii oraz etyki i teologii. Efektem współpracy metafizyka M.A. Krąpca OP z metodologiem ks. S. Kamińskim, jest niemająca wówczas precedensu w nurcie neotomistycznym próba sformułowania teorii i metodologii filozofii klasycznej. Wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi metodologii i logiki towarzyszyła równocześnie refleksja epistemologiczna ujęta bądź to w kategoriach metafizyki poznania (M.A. Krąpiec OP), bądź też autonomicznie pojętej teorii poznania, korzystającej z osiągnięć fenomenologii (Antoni B. Stępień).

Istotny wpływ na kulturę filozoficzną Wydziału Filozofii wywarł ks. Karol Wojtyła, z czasem biskup krakowski i kardynał, w końcu papież Jan Paweł II. Przejął on Katedrę Etyki w latach 50. XX w. po Feliksie Bednarskim OP, który przeniósł się na rzymskie Angelicum, publikując w zakresie moralistycznie i teologicznie ukierunkowanej filozofii kultury i wychowania. Kardynał K. Wojtyła podjął badania nad podstawami etyki i antropologii etycznej. Zespolił obiektywistyczne podejście tomizmu egzystencjalnego z zaczerpniętą z fenomenologii koncepcją doświadczenia wewnętrznego o charakterze rozumiejącym, a więc łączącego bezpośrednio (źródłowość) poznania ze zrozumieniem istoty człowieka i moralności. Ujmując człowieka jako sprawczy i wolny, samoistny byt natury rozumnej, wzbogacił jego obraz analizami podmiotowości, subiektywności i świadomego przeżycia, przez co akcentował osobowy wymiar tego bytu, którego godność jest podstawową normą moralną (tzw. norma personalistyczna). Tym samym zespolił swoistą hermeneutykę czynu z ontologią personalistyczną jako fundamentem aksjologii osoby ludzkiej, traktowanej jako teoretyczny fundament empirycznie i personalistycznie zorientowanej etyki.

Po 1970 r. do grona mistrzów Lubelskiej Szkoły Filozofii Klasycznej dołączyło drugie pokolenie filozofów wykształconych na KUL. Jej twórcy pozostawali nadal aktywni, mimo że pełnili ważne funkcje nie tylko wydziałowe, ale uniwersyteckie, co umożliwiło traktowanie kultury filozoficznej i metodologicznej jako fundamentu rzetelnego kształcenia akademickiego. Niewątpliwie dominował styl filozofowania wyznaczony przez rektora M.A. Krąpca OP, który ustaliwszy zręby egzystencjalnej metafizyki rozwijał także inne dyscypliny filozoficzne traktowane jako jej parcjalizacje, mające co prawda własny punkt wyjścia (bogatszy treściowo) jednak przy zachowaniu jednolitej metody. Korzystał on jednak z osiągnięć innych tradycji filozoficznych, zwłaszcza transcendentalizmu, fenomenologii, m.in. pod wpływem ks. Andrzeja Wawrzyniaka, znawcy różnych form egzystencjalizmu. Stąd też podjął nie tylko problematykę filozofii Boga, jako zwieńczenie metafizyki, ale nade wszystko szeroko pojętej filozofii człowieka. Skonstruował bowiem nie tylko teorię osoby jako bytu osobowego, ale i analizował różne wymiary jego działalności, zwłaszcza w odniesieniu do poznania, moralności, życia społecznego i religijnego oraz ludzkich wytworów. Stworzył podstawy filozofii prawa czy kultury, a następnie filozofii języka, polityki i edukacji. W ten sposób bronił integralnie humanistycznej wizji człowieka i kultury, jako fundamentu trwałego ładu społecznego, narodowego. Dorobek M.A. Krąpca OP rozwija zwłaszcza Zofia J. Zdybicka USJK, która podjęła problematykę filozofii Boga i religii, uprawianą w kontekście stworzonej w tym środowisku egzystencjalnej teorii bytu. Przede wszystkim

jednak rozwija systemowe ujęcie autonomicznie (metafizycznie) pojętej filozofii religii, wykorzystującej wszakże osiągnięcia fenomenologicznej, a po części i analitycznej filozofii religii. Prowadzi również prace nad ważną społecznie problematyką odniesień religii do nauki, moralności, sztuki czy polityki.

Uczniowie S. Swieżawskiego koncentrowali się przede wszystkim na historii problemów filozoficznych z odniesieniami metafizycznymi. Mieczysław Gogacz, twórca tzw. tomizmu konsekwentnego (z czasem rozwijający na ATK problematykę z zakresu metafizyki, filozofii Boga i człowieka, „etykę chronienia osób, a nawet refleksje nad mistyką), tropi wszelkie niezasadne wątki arystotelesowskie, a zwłaszcza neoplatońskie w tradycji tomistycznej, dziedziczone za dokonaniem Awicenny, zwłaszcza w postaci pozostałości intuicjonizmu i abstrakcjonizmu. Za sprawą ks. Mariana Kurdziałka, ucznia także historyka nauki Aleksandra Birkenmajera, dyrektora biblioteki UJ, zwrócono uwagę na rolę historii kultury filozoficznej jako niezbędnego czynnika w precyzyjnej analizie tekstów będących nośnikami filozoficznych wątków, z wyakcentowaniem roli edycji średniowiecznych rękopisów. Ks. M. Kurdziałek ustalił w środowisku lubelskim metodologię edytorstwa. W studiach z historii filozofii i historii nauki nad kulturą starożytną i średniowieczną postulował zrównoważone traktowanie dziedzictwa arystotelesowskiego i platońskiego. Równocześnie historycy kulowscy coraz bardziej koncentrowali się na badaniach polskiego piśmiennictwa filozoficznego, co zapoczątkował w tym środowisku Wiktor Wąsik (autor m.in. pierwszego podręcznika historii filozofii w Polsce), ale rozwinęli uczniowie S. Swieżawskiego, zarówno na KUL (okresowo pracowali tu także m.in. Władysław Seńko i Zofia Włodek, czy wywodzący się z UJ Paweł Czartoryski), jak w Polskiej Akademii Nauk, koncentrując się na badaniu polskiej filozofii XV w. Z kolei trwale zainteresowania badawcze nad myślą indyjską i chińską zapoczątkował ks. Franciszek Tokarz, rozwijając zwłaszcza problematykę światopoglądowych odniesień tej filozofii. Na gruncie historii logiki aktywny był zaś ks. Antoni Korcik, koncentrujący się zwłaszcza na logice Arystotelesa, podobnie jak ks. Witold Michałowski analizujący m.in. logikę Galenosa, Abelarda i Boecjusza, które porównywał z osiągnięciami logiki współczesnej.

Uformowaną na gruncie osiągnięć niemal wszystkich dyscyplin filozoficznych uprawianych na KUL Lubelską Szkołę Filozofii Klasycznej, pojętą w sensie szerszym, cechowała z jednej strony zasadnicza jedność, ze względu na wizję filozofii pojętej autonomicznie i maksymalistycznie. Z drugiej jednak strony ujawniły się w niej liczne dyskusje, które czasem miały charakter trwałego napięcia, najczęściej o charakterze inspirującym i dynamizującym jej rozwój. Twórcza niezgoda ujawniła się najpierw między zyskującym na znaczeniu środowiskiem metafizyków, zwolenników tomizmu egzystencjalnego, wspieranym przez metodologów oraz historyków filozofii, a filozofami zaliczanymi do tomizmu tradycyjnego oraz tomistami nawiązującymi do dokonań lowańczyków.

W pierwszym przypadku ujawniła się rywalizacja między specjalizacjami filozofii teoretycznej i filozofii praktycznej, która sięga aktywności Czesława Strzeszewskiego (cieszącego się szczególnym zaufaniem prymasa Wyszyńskiego), jako twórcy kulowskiej szkoły interdyscyplinarnie pojętej katolickiej nauki społecznej. Z J. Kalinowskim przeszedł on na Wydział Filozofii ze zlikwidowanego w 1949 r. Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. W ramach powstałej wówczas specjalizacji filozofii praktycznej wykształciły się z czasem relatywnie samodzielne kierunki: psychologia i socjologia, choć nosiły nazwy *quasi*-filozoficzne, odpowiednio: Specjalizacja Filozoficzno-Psychologiczna i Specjalizacja Filozoficzno-Społeczna. Spór dotyczył przede wszystkim zakresu i roli kształcenia filozofii na tych kierunkach coraz bardziej zdominowanych współcześnie przez

podejście empiryczne (eksperymentalne, statystyczne), co w jakiejś mierze tłumaczy ich odejście na powstały w 1981 r. Wydział Nauk Społecznych, kontynuujący aspektywnie tradycję Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, na którym funkcjonowały wcześniej tylko prawo i ekonomia.

Inny spór rozgrywał się między Specjalizacją Filozofii Teoretycznej a Specjalizacją Filozofii Przyrody, prowadzącą na Wydziale Filozofii przez ponad 50 lat unikatowy w skali ogólnopolskiej kierunek filozofia przyrody, przekształcony w przyrodoznawstwo i filozofia przyrody. W duchu licznych prób współczesnego „unaukowienia” filozofii klasycznej, operujący często pogłębioną znajomością nauk przyrodniczych, filozofowie przyrody starali się zakotwiczyć filozofię w ukrytym doświadczeniu, by wyniki nauk przyrodniczych służyły kontroli poznania filozoficznego, co pozwala mówić o „pośredniej” zależności filozofii od danych przyrodoznawstwa. W duchu Jacquesa Maritaina, (ukazującego istotną różnicę dyscyplin filozoficznych oraz różnicę filozofii przyrody wobec metafizyki i przyrodoznawstwa oraz operującego abstrakcyjnie rozumianą koncepcją bytu) ks. Kazimierz Kłósak, dłużej związany z ATK, traktował filozofię przyrody, jako teorię bytu istniejącego w strumieniu czasu. Wychodząc od ustaleń tzw. empirycznej fenomenologii, czerpiącej z osiągnięć przyrodniczych materiał użyteczny w refleksji filozoficznej, redukcyjnie wyodrębniał „implikacje ontologiczne” z przyrodniczo ujętych faktów. Podobnie ks. Stanisław Mazierski przy pomocy abstrakcji fizycznej ujmował najogólniejsze właściwości ciał materialnych: rozciągłość, przestrzenność, czasowość i zmienność. Owocowało to ujęciem filozofii przyrody pojętej bądź to tylko jako metafizyka stosowana, a więc wychodząca od analiz metafizyki ogólnej (ks. S. Adamczyk, ks. S. Mazierski), bądź też jako dyscyplina od niej rzeczywiście autonomiczna i formułująca całościową wizję przyrody (ks. K. Kłósak). Podejście to było krytykowane przez zwolenników tomizmu egzystencjalnego, którzy chcieli filozofię przyrody sprowadzić do roli jednej ze sparcjalizowanych metafizyk szczegółowych. Metafizycy wskazywali na różnice przedmiotowe i epistemologiczne ujęć naukowych i filozoficznych oraz dopuszczali wykorzystanie danych naukowych dopiero po ich uprzednim sprowadzeniu do języka naturalnego. Tylko takie ujęcie miało gwarantować neutralne ujęcie bytu ujętego w aspekcie egzystencjalnym, uniknięcie praintepretacji w punkcie wyjścia analiz filozoficznych, a ostatecznie, najwyższej ceniony w środowisku lubelskich metafizyków, filozoficzny realizm.

Dyskusje ujawniły się także w ramach wężej pojętej Lubelskiej Szkoły Filozofii Klasycznej, poczynając od dyskusji między metafizykami a teoretykami poznania. Wiązały się one z wykorzystaniem przez A.B. Stępnia metod i aparatury pojęciowej fenomenologii (tomizm fenomenologizujący), a dotyczyły możliwości zbudowania autonomicznie (przede wszystkim w stosunku do metafizyki) pojętej teorii poznania oraz zasadności uprawiania ontologii, obok preferowanej przez obie strony metafizyki. Nadto A.B. Stępień współtworzył kulturę filozoficzną środowiska lubelskiego przez historyczną i systematyczną metarefleksję nad filozofią, dialog z marksizmem i podejmując problematykę estetyczną, w której również łączył podejście fenomenologiczne z metafizycznym. Od tej problematyki zaczynał także Władysław Stróżewski, czasem profesor UJ, rozwijający ideały autonomicznie i maksymalistycznie pojętej filozofii klasycznej w dialogu z filozofią współczesną (głównie fenomenologią), szczególnie w zakresie zespalanej teorii bytu i wartości.

Drugi spór w tak pojętej szkole lubelskiej toczył się między rozwijanym przez uczniów kardynała K. Wojtyły personalizmem etycznym, akcentującym, przynajmniej w punkcie wyjścia, autonomię etyki wobec innych nauk o człowieku, a ujęciem etyki charakterystycznym dla typowych tomistów w formie systemowego rozwinięcia

filozoficznej antropologii. Tadeusz Styczeń SDS w refleksji metaetycznej nad podstawami etyki traktował ją jako empirycznie uprawnioną i uniwersalną teorię moralności, ugruntowaną jednak nie tylko na antropologii, ale i metafizyce oraz otwartą na przesłanie Objawienia chrześcijańskiego. Na poziomie przedmiotowym uprawiał teorię człowieka jako istoty wolnej i kierującej się prawdą („normatywna moc prawdy”) oraz podkreślał rolę godności człowieka i jej współczesne zagrożenia społeczne-kulturowe. Zagubienie związku wolności z prawdą prowadzi bowiem do zanegowania samych podstaw moralności, czego jaskrawym wyrazem jest brak ochrony życia nienarodzonych. Andrzej Szostek MIC, w dialogu z różnymi nurtami filozoficznymi i teologicznymi, precyzował i uzasadniał znaczenie godności osoby dla rozumienia dobra i zła moralnego oraz wynikające z tej afirmacji konsekwencje, a także przeciwstawiał się relatywistycznym konsekwencjom antropocentryzmu ujawniającego się nawet we współczesnej teologii moralnej, eksponującej swoiście „twórczą” rolę rozumu ludzkiego gubiącego wymóg uporządkowanego odkrywania prawdy. Adam Rodziński rozwijał tę antropologię etyczną w kierunku aksjologii i filozofii kultury, zaś Jerzy Gałkowski w odniesieniu do ugruntowanych historycznie zagadnień wolności i integralnie pojętej pracy ludzkiej. Problematykę etyczną podejmowała na KUL także Hanna Waśkiewicz, która obok historii filozofii prawa zajmowała się prawami człowieka, co rozwijał też ks. Franciszek Mazurek.

3. Pluralistyczna kontynuacja. Współczesność Wydziału Filozofii wyznacza z jednej strony wierność ideałom filozofii klasycznej, jako filozofii pojętej autonomicznie i maksymalistycznie oraz otwartej na wiarę, a często także na osiągnięcia nauk szczegółowych. Wierność ta urzeczywistniana jest w specyficznie pojętych szkołach, traktowanych częściej nie jako relatywnie zamknięty, bo całościowy i integralny wykład systemowo pojętej filozofii, jak w przypadku najwężej rozumianej szkoły lubelskiej, czyli uczniów M.A. Krąpca OP, ale raczej stylów filozofowania wyznaczonych przez wszystkich mistrzów środowiska lubelskiego. Uczniowie M.A. Krąpca OP, tworzący zwarte i dobrze zorganizowane środowisko, kontynuują jego koncepcję metafizyki, eksponując zwłaszcza jej realizm, przeciwstawiany dramatycznie idealizmowi ontologii, w którym widzą podstawowe zagrożenie dla filozofii i kultury współczesnej, z jej sekularyzmem. Rozwijają także metafizyki szczegółowe oraz z sukcesem upowszechniają ideały tego typu myślenia przez dobrze zorganizowaną i szeroką działalność wydawniczą i popularyzacyjną. Jej wyrazem jest zwłaszcza opublikowana pod filozoficzną i ideową opieką M.A. Krąpca OP, ale pod sprawnym kierownictwem Andrzeja Maryniarczyka SDB *Powszechna encyklopedia filozofii, Encyklopedia filozofii polskiej czy Słownik-przewodnik filozoficzny. Problemy – przeglądy - terminy* oraz seria wydawnicza „Zadania Współczesnej Metafizyki”. Pozycje te wydało Polskie Towarzystwa Tomasza z Akwinu, stanowiące organizacyjne i finansowe zaplecze dla metafizyków kulowskich.

A. Maryniarczyk SDB, propagując ideały tomizmu, eksponuje zwłaszcza systemowość (całościowość, integralność i jakby kompletność) egzystencjalnej, autonomicznej wobec nauk szczegółowych, maksymalistycznej, a nade wszystko realistycznej metafizyki uprawianej w środowisku kulowskim. Stymuluje rozmaite inicjatywy zmierzające do upowszechnienia jego osiągnięć, także w języku angielskim oraz dba o ich uprzystępnienie w dydaktyce, np. w formie serii „Zeszyty z Metafizyki”. Analizuje ich wątki merytoryczne i metodologiczne oraz polemizuje ze swoistymi zniekształceniami metafizyki za jakie uważa rozmaite ontologie. Dbą także o pogłębienie studiów historycznych nad tradycją arystotelesowsko-tomistyczną redagując trójjęzyczne (grecko-łacińsko-polskie) wydania *Metafizyki* Arystotelesa czy dwujęzyczne (łacińsko-

polskie) edycje podstawowych tekstów św. Tomasza z Akwinu wraz ze studiami i komentarzami.

Krytycyzm wobec idealizmu ujawnia się także w publikacjach naukowych i publicystyce Piotra Jaroszyńskiego i Henryka Kieresia, którzy odwołując się do realistycznej metafizyki tomizmu polemizują ze współczesnymi koncepcjami subiektywistycznej filozofii kultury i estetyki, zwłaszcza z jej antyracjonalizmem, relatywizmem, kreacjonizmem. Upowszechniając arystotelesowski ideał nauki, uwypuklają związek kultury i sztuki (także jako retoryki) ze światem realnym i w paradygmacie prawdy, traktowanej jako wymóg autentycznej postawy naukowej, społecznej, narodowej, istotny wobec współczesnych zagrożeń cywilizacyjnych. Dziełem P. Jaroszyńskiego i jego współpracowników są „Jacek Woroniecki Memorial Lectures”, z międzynarodową obsadą, seria wydawnicza „Przyszłość Cywilizacji Zachodu” czy podobnie kulturowo-społecznie ukierunkowane czasopismo „Człowiek w Kulturze”. W tym kontekście sytuują się badania Imeldy Chłodnej-Błach, która od prezentacji współczesnego szkolnictwa, zwłaszcza amerykańskiego, przeszła do budowania antropologicznych podstaw kultury, pojętej jako specyficznie ludzki sposób bytowania umożliwiający aktualizowanie ludzkiej potencjalności. Włodzimierz Dłubacz zajmuje się problematyką filozofii Boga, którą rozwija w perspektywie osiągnięć tomizmu egzystencjalnego szkoły lubelskiej, ale także na szerokim tle filozofii i kultury starożytnej (Homer, Platon, Arystoteles).

Tomistyczną filozofię prawa, rozwijając zwłaszcza problematykę praw człowieka w dyskusji ze współczesnym pozytywizmem prawnym, uprawia Krzysztof Wroczyński i Katarzyna Stępień. Zaznaczanie klasycznego charakteru filozofii kulowskiej tłumaczy zainteresowanie różnymi aspektami filozofii Arystotelesa, głównie w zakresie jego antropologii i etyki (celowość, cnota, szczęście, miłość). Sprzyja to systemowej wykładni filozofii człowieka w formie metafizyki osoby, jako integralnej jedności cielesno-duchowej, wbrew wizji „angelicznej” i naturalistycznej (Arkadiusz Gudaniec), co wymaga podjęcia analiz dotyczących metafizycznej analizy ludzkiej cielesności, ujmowanej w kategoriach organizmu (Zbigniew Pańpuch). Działaniom tym towarzyszy stała refleksja nad podstawami „autonomicznej filozofii realistycznej” odwołującej się zwłaszcza do dokonań M.A. Krąpca OP i ks. S. Kamińskiego (Paweł Gondek). Tak samo zakorzeniona w tradycji filozofii lubelskiej, zwłaszcza w osiągnięciach M.A. Krąpca OP, ks. S. Kamińskiego i Z.J. Zdybickiej USJK, co też relatywnie odrębne są dokonania ks. Piotra Moskala formułującego ugruntowaną w metafizyce filozofię dziejów, filozofię Boga oraz filozofię religii. Nie lękając się wskazania związków filozofii z teologią upatruje on paradygmaticzny model religii w *religio catolica*, którą nie tylko opisuje, ale i racjonalnie uprawomocnia. W tym duchu redaguje serię wydawniczą „Religia i Mistyka”. Sformułował on także koncepcję 2-stopniowych studiów w zakresie kulturoznawstwa ujmującą integralnie wszystkie elementy ludzkiej kultury na podłożu filozoficznym. Równie samodzielne są badania Marka Piwowarczyka, wykorzystującego osiągnięcia filozofii klasycznej, fenomenologii, filozofii analitycznej i filozofii procesu, najpierw w odniesieniu do problematyki z zakresu filozofii religii, a obecnie epistemologii i ontologii. Ze środowiskiem metafizyków była związana Elżbieta Wolicka-Wolszleger, która z czasem przeszła na Wydział Nauk Humanistycznych. Historycznofilozoficzne analizy z zakresu problematyki semiologiczno-estetycznej, interpretowane początkowo w duchu tomizmu egzystencjalnego, łączyła z budowaniem metodologicznych podstaw humanistyki. Podobnie specyficzne miejsce w środowisku lubelskim zajmuje też ks. Roman Weksler-Waszkinel, także początkowo związany z kręgiem metafizyków lubelskich, gdy badał poglądy Henriego Bergsona. Z czasem jednak skupił się na

antropologii, zwłaszcza Emmanuela Lévinasa, by ostatecznie poświęcić się promocji dialogu kulturowego i religijnego chrześcijan i żydów, w tym m.in. dokonań Edyty Stein.

W zakresie teorii poznania, uczniowie A.B. Stępnia krytycznie wykorzystują osiągnięcia myśli współczesnej, jak również wychodzą poza problematykę teoriopoznawczą. Stanisław Judycki, obecnie pracujący na Uniwersytecie Gdańskim, w badaniach historyczno-systematycznych podejmuje integralnie zespoloną problematykę epistemologii oraz filozofii Boga i człowieka. Wychodząc z osiągnięć fenomenologii, a nawet szerzej pojętej tradycji kartezjańsko-kantowskiej, odwołuje się z czasem coraz bardziej do dokonań filozofii analitycznej, zwłaszcza filozofii umysłu, w szczególności zestawiając współczesne, oparte na analogii komputerowej interpretacje natury umysłu ludzkiego z tradycyjnymi koncepcjami świadomości, ducha i duszy, samodzielnie odrzucając naturalistyczne (materialistyczne) interpretacje umysłu. Sprzyja to budowaniu personalistycznej wizji osoby ludzkiej, a także personalistycznie postrzeganego teizmu, a więc wątków z zakresu „teologii filozoficznej”. Jacek Wojtysiak zespała podejście arystotelesowsko-tomistyczne z fenomenologicznym, z czasem coraz bardziej właściwe filozofii analitycznej. Podobnie łączy refleksję metafizyczną (z działalnością leksykograficzną) z systematyczną w zakresie teorii poznania, semiotyki, ontologii oraz teologii naturalnej. Podejmuje także popularyzację filozofii ujętej w szerokim kręgu problemów wyznaczonych przez filozofię klasyczną, a przy tym w służbie jednostkowej ludzkiej egzystencji i z dbałością o upowszechnienie wysokich standardów kultury myślenia. Kolejny uczeń A.B. Stępnia w środowisku lubelskim, jakim jest Arkadiusz Gut podąża od problematyki semiotyczno-ontologicznej (wyznaczonej przez rozwiązania Franza Brentana, szkoły lwowsko-warszawskiej, Gottloba Fregego czy tomistów) w kierunku interdyscyplinarnie analizowanych zagadnień związanych z relacją myśl – język, a następnie kognitywistyki, programowo zespalając analizy filozoficzne (semiotyczno-logiczne) z psychologią poznania i naukami o komunikacji.

Także w etyce, ważnej nie współcześnie dyscyplinie filozofii, uczniowie T. Stycznia SDS, T. Gałkowskiego i A. Szostka MIC umiejętnie zespalają refleksję metaetyczną, tak w zakresie podstaw antropologicznych etyki, jak i metod argumentacji, z szerokim spektrum etyki szczegółowej. W najbardziej widoczny sposób ujawnia się to w dokonaniach Barbary Chyrowicz SSpS, która podejmuje kwestię argumentacji etycznej, zwłaszcza w formie krytycznej analizy tzw. zamierzenia pośredniego (*indirectum*) czy tzw. równi pochyłej, związanych często z rozwojem nauk biomedycznych, zwłaszcza terapii genetycznej. Ukazując skomplikowanie współczesnych dylematów moralnych, w formie tzw. sytuacji bez dobrego wyjścia, godzi osiągnięcia etyki tradycyjnej z wymogami współczesnego personalizmu i koniecznością kompetentnego wykorzystania osiągnięć nauk szczegółowych. Równocześnie akcentuje praktyczny charakter analiz etycznych („etyki stosowane”) w kontekście szans i zagrożeń związanych z możliwościami wykorzystania dzisiejszej techniki, która może wkraczać nawet w ludzką naturę, co podejmuje w serii wydawniczej „Etyka i Technika”. Wyrazem tego integralnego podejścia jest stworzona przez B. Chyrowicz SSpS koncepcja dwustopniowych studiów w zakresie etyki. W kontekście bioetyczno-kulturowym uwidoczniła się też działalność naukowa i publicystyczna Marka Czachorowskiego, obecnie pracującego w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy, skupiona na etyce życia małżeńskiego i rodzinnego, oceniającego współczesne zagrożenia w tej dziedzinie w perspektywie kulowskiego personalizmu.

Ks. Alfred M. Wierzbicki na polu naukowym i publicystycznym rozwija i upowszechnia personalizm kardynała K. Wojtyły i T. Stycznia SDS, m.in. w ramach Ośrodka Badań nad Myślą Jana Pawła II, i czasopisma „Ethos”, w formie monograficznych

numerów poświęconych współczesnym wątkom kulturowo-społecznym, a obecnie także „Karol Wojtyła Memorial Lectures”. Przede wszystkim jednak podejmuje problematykę moralności w polityce. Szuka wyjaśnienia filozoficznych źródeł kryzysu w etyce nowożytnej i współczesnej odwołując się do dokonań Antonia Rosminiego, a zwłaszcza historyzujących analiz Augusta Del Noce. Podobnie zainteresowany analizą etycznych odniesień doktryn społeczno-politycznych, głównie stosunku chrześcijaństwa do nowożytnego liberalizmu i konserwatyzmu, w kontekście myśli bł. kard. J.H. Newmana czy Juana Donoso Cortesa, a także znaczenia środków masowego przekazu we współczesnej kulturze i życiu społecznym, jest Jan Kłos. Samodzielne ujęcie w zakresie styku metafizyki, epistemologii i etyki prezentował Wojciech Chudy, analizujący strukturę i dynamikę refleksji jako fundamentalnej władzy poznawczej, zwracając uwagę na zagrożenia wynikające z jej absolutyzacji w filozofii nowożytnej i współczesnej oraz formułując „filozofię kłamstwa”, ujmowaną nadto w perspektywie filozofii społecznej i wychowania. Zasłużył się w redagowaniu „Ethosu”, podobnie jak Jarosław Merecki SDS, który jest związany obecnie z rzymskim Uniwersytetem Laterańskim, łączący osiągnięcia etyki tomistycznej ze znajomością etyki współczesnej, szczególnie w zakresie prawa naturalnego i filozoficznych implikacji teologii ciała papieża Jana Pawła II, oraz zasłużony w przekładach literatury filozoficznej, szczególnie prac Roberta Spaemanna.

Głęboka troska o kulturę metodologiczną, obecna w środowiska filozoficznego KUL, jest świadectwem trwałości przesłania naukowego ks. S. Kamińskiego, którego następcy łączą analizy z zakresu ogólnej metodologii nauk z problematyką metafizyczną, dbając o krytyczne wykorzystanie najnowszych osiągnięć. Andrzej Bronk SVD, obok szeroko rozumianej filozofii nauki uprawianej w sensie historycznym i systematycznym (głównie nauk humanistycznych), koncentruje się na metodologii nauk religiozycznych oraz problematyce metafizycznej, przede wszystkim w odniesieniu do hermeneutyki, filozofii analitycznej czy różnych form antyfundamentalizmu. Także ks. Józef Herbut opisuje współczesne sposoby filozofowania, począwszy od tomizmu transcendentalizującego czy analitycznej filozofii religii, jak również odnośnie do roli hipotez funkcjonujących w filozofii klasycznej. Wydał także instruktywny *Leksykon filozofii klasycznej*. Stanisław Majdański zajmuje się szeroko rozumianą logiką języka, uwzględniającą aspekt filozoficzny, językoznawczy i psychologiczny, a także statusem naukoznawstwa, co podjął również Paweł Kawalec, zwłaszcza w zakresie analiz dotyczących innowacji we współczesnej nauce i zarządzania nauką, stąd kieruje kwartalnikiem PAN „Zagadnienia Naukoznawstwa”. Sformułował też koncepcję 2-stopniowych studiów w zakresie naukoznawstwa. We współczesnym kontekście omawia probabilistyczne teorie uzasadniania pośredniego oraz problematykę zależności przyczynowych, ich modelowania i odkrywania, m.in. w aspekcie ustalenia ich proceduralnego kryterium.

W realia funkcjonowania współczesnej nauki jest też wpisana działalność badawcza Agnieszki Lekkiej-Kowalik, która analizuje zagadnienia z zakresu klasycznej metodologii nauk i filozofii nauki, zwłaszcza w jej wymiarze aksjologicznym, a także etyki badań naukowych i etyki informatycznej. Stymuluje rozwój kultury filozoficznej środowiska kulowskiego organizując „Stanisław Kamiński Memorial Lectures”, gromadząc filozofów najbardziej znanych w wymiarze światowym, oraz kierując interdyscyplinarnym Ośrodkiem Badań nad Myślą Jana Pawła II. Monika Walczak, wychodząc od fundamentalnej problematyki racjonalności w nauce, podejmuje zagadnienie funkcji intuicji z punktu widzenia filozofii oraz psychologii poznawczej, zwłaszcza w ujęciu Bernarda J.F. Lonergana SJ, czy też wątki współczesnej integracji nauk, m.in. w zakresie statusu metodologicznego nauk o kulturze. Ze środowiskiem

metodologów lubelskich związany był także Tadeusz Szubka, obecnie na Uniwersytecie Szczecińskim, który refleksji metafizycznej poddaje anglosaską filozofię analityczną, początkowo w zakresie występujących w niej implikacji metafizycznych, a następnie sporu między realizmem i antyrealizmem, z czasem akcentując redukcjonistyczne ograniczenia tego stylu filozofowania, który wzbogaca o osiągnięcia z kręgu neopragmatyzmu.

Kulturę logiczną kształtowaną w środowisku lubelskim zwłaszcza przez ks. S. Kamińskiego wzbogacił z czasem Ludwik Borkowski, wychowanek szkoły lwowsko-warszawskiej, który jako uczony o uznanym autorytecie przyszedł na KUL z Uniwersytetu Wrocławskiego. Łączył on nurt formalny, semiotyczno-metodologiczny i filozoficzny, podejmując fundamentalne kwestie z zakresu logiki matematycznej i filozoficznej, filozofii logiki i nauki oraz historii logiki. Stanisław Kiczuk i Zdzisław Dywan, wychowankowie S. Kamińskiego i L. Borkowskiego, oraz ich uczniowie podjęli wszechstronnie bogate spektrum zagadnień dotyczących natury logiki oraz jej rozmaitych odniesień i zastosowań uwidaczniających się w logice współczesnej. Najbliższa zainteresowaniom L. Borkowskiego jest twórczość Bożeny-Czerneckiej Rej, która od problematyki modalności i logiki modalnej, a następnie filozoficznych podstaw logiki intuicjonistycznej oraz innych logik nieklasycznych przeszła do filozofii logiki, budując koncepcję łączącą tezę o jedności i normatywności logiki z faktem wielości systemów logicznych.

Pozostali logicy poszli raczej w kierunku wielu możliwych jej zastosowań. S. Kiczuk szuka tych możliwości nie tylko w naukach empirycznych, ale także w filozofii, m.in. przez wykorzystanie logik nieklasycznych będących rozszerzeniami klasycznego rachunku logicznego, a więc logik temporalnych, zmiany czy zdań kauzalnych. Wątki te rozwija Marcin Tkaczyk OFMConv., zespalał badania w zakresie typowej logiki formalnej (np. aksjomatyzacja logiki Jana Łukasiewicza), historii logiki, filozofii nauki, ze szczególnym uwzględnieniem logiki nauk przyrodniczych, a nade wszystko logicznie zorientowanej metafizyki z odniesieniami światopoglądowymi, m.in. w zakresie dowodów na istnienie Boga, zwłaszcza ontologicznych, oraz kwestii przyszłych zdarzeń przygodnych, wykazując możliwość istnienia podmiotu mającego nieograniczoną i niesprzeczną wiedzę o przyszłości, posiadającego równocześnie nieograniczoną możliwość wywoływania skutków w przeszłości, co może być odnoszone do Boga znanego z Biblii.

Z. Dywan zapoczątkował na KUL owocne badania dotyczące szeroko rozumianej problematyki sztucznej inteligencji, które podjął po etapie zainteresowań systemami dedukcyjnymi. To nowe podejście uwidacznia się najbardziej w twórczości współpracujących ze sobą Pawła Garbacza, Piotra Kulickiego i Roberta Trypuza, w pewnej mierze również Marka Lechniaka, który wychodząc z analizy systemów logik wielowartościowych podążył w kierunku rozwijanej we współczesnej teorii wiedzy problematyki przekonań, analizowanych w aspekcie logicznym i filozoficznym, reflektując przy tym dydaktykę logiki oraz prawnicze zastosowania logiki. Podobnie, P. Garbacz, od typowej logiki formalnej, w zakresie logiki zdań, poszedł w kierunku ontologicznych odniesień logiki, począwszy od teorii artefaktów, a następnie tzw. ontologii stosowanej poszukującej ontologicznego kontekstu przyjętych teorii, zwłaszcza w określonym systemie informatycznym. Piotr Kulicki zespalał fundamentalne problemy logiki z możliwościami logiki komputerowej, zwłaszcza w zakresie formalizowania, a nawet aksjomatyzowania rachunku nazw, począwszy od sylogistyki Arystotelesa, a także szukając praktycznych możliwości zastosowań programowania w logice. Robert Trypuz od logiki zmiany podążył w kierunku ontologii stosowanej (inżynierskiej), aż po problematykę logiki deontycznej działań, wypracowaną m.in. jako logika norm na gruncie

lubelskim przez J. Kalinowskiego, traktując pojęcia nakazu, zakazu i dozwolenia jako atrybuty działań. Ze środowiskiem logików KUL była związana również Urszula Żegleń, obecnie pracuje na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, która początkowo zespała problematykę logicznoformalną z filozoficzną w zakresie zastosowania logiki do filozofii i filozofii logiki, zwłaszcza w odniesieniu do ontologii Romana Ingardena i Alexiusa Meinoga, później skoncentrowała się na szeroko pojętej filozofii i logice języka, a następnie na filozofii umysłu i epistemologii (zwłaszcza Donalda Davidsona) oraz naukoznawstwie.

W zakresie historii filozofii uczniowie profesorów S. Swieżawskiego i ks. M. Kurdziałka, choć dalej podkreślają wartość tzw. filozoficznej historii filozofii, najcenniejszej w perspektywie jej wykorzystania przez filozofię uprawianą w sposób systematyczny, to przecież w praktyce znacznie większy akcent kładą na badania z zakresu historii doktryn filozoficznych, a nawet historii kultury filozoficznej, uznawanej przez filozofujących historyków filozofii tylko za przygotowanie do właściwej historii filozofii. Najczęściej jednak zespalają te podejścia metodologiczne. Filozoficzną historię filozofii z historią doktryn filozoficznych w zakresie rozwoju filozofii dokonującego się w ramach klasycznie pojętej filozofii podejmował zwłaszcza Edward I. Zieliński OFMConv. W odniesieniu do dokonań bł. Jana Dunsza Szkota, św. Bonawentury i św. Anzelm z Canterbury, koncentrując się na problematyce metafizycznej i filozofii Boga, w jej uwikłaniu logiczno-metodologicznym. Zasłużył się także w translatorstwie tekstów średniowiecznych i ich opracowań, w tym przypadku także w odniesieniu do tradycji starożytnej, zwłaszcza przez uprzystępnienie monograficznej historii filozofii Giovanniego Realego, upowszechniając także jego interpretację dokonań Platona uwzględniającą niespisane nauczanie w Akademii. To podejście metodologiczne ujawniło się częściej w zakresie filozofii nowożytnej, począwszy od pisarstwa Jana Czerkawskiego analizującego tradycję karmelitańską, zwłaszcza w odniesieniu do poglądów Nicolasa Malebranche'a, łącząc harmonijnie zainteresowanie dziejami epistemologii i metafizyki. Jest ono typowe zwłaszcza dla Piotra Gutowskiego, który zespalając zainteresowania metafizyczne z epistemologicznymi i metafizycznymi, podążył od filozofii procesu, zwłaszcza twórczości Charlesa Hartshorne'a, w kierunku filozofii analitycznej, a następnie zyskującego na znaczeniu pragmatyzmu, głównie ujęć Johna Deweya i Williama Jamesa, dbając w każdym przypadku o ukazanie światopoglądowych odniesień tych nurtów i ich miejsca w kulturze współczesnej. Przemysław Gut reflektuje dzieje filozofii nowożytnej, analizując głównie poglądy Gottfrieda W. Leibniza (w aspekcie jego koncepcji substancji) i Barucha Spinozy (rozumienie natury ludzkiej, interpretowanej w perspektywie naturalizmu nowożytnej nauki). Częściej jednak historycy kulowscy zespalają historię doktryn filozoficznych z historią kultury filozoficznej w odniesieniu do całych niemal długich dziejów filozofii. Monika Komsta harmonijnie zespała działalność przekładową w zakresie starożytnej tradycji arystotelesowskiej, po części stoickiej i platońskiej, zwłaszcza dokonań Aleksandra z Afrodyzji i Temistiusza, z ich analizą, także w wymiarze kulturowym, światopoglądowym. Pełniej to złożone podejście ujawnia się w badaniach Agnieszki Kijewskiej, obejmujących szeroki zakres dokonań od św. Augustyna i Boecjusza przez twórczość Jana Szkota Eriugena i szkoły w Chartres aż po kard. Mikołaja z Kuzy, harmonijnie zespalając analizy źródłowe z bogatym translatorstwem i troską o upowszechnienie znajomości tradycyjnej kultury filozoficznej.

W zakresie historii kultury filozoficznej, czerpiąc wzór z monumentalnego opracowania kultury intelektualnej XV wieku autorstwa S. Swieżawskiego, skoncentrowano się na studiach z zakresu polskiej kultury filozoficznej ujmowanej konsekwentnie na szerokim tle europejskim. Dotyczyło to najpierw myśli średniowiecznych autorów krakowskich. Jerzy Rebeta badał etykę Piotra z Worczyna,

Kazimierz Wójcik twórczość Jana z Kluczborka, a abp Stanisław Wielgus, przez lata aktywny w Ośrodku Historii Kultury w Średniowieczu, analizie poddawał nie tylko fizykę Benedykta Hessego, ale i szeroki krąg tematyczny średniowiecznej filozofii, nauk przyrodniczych (Mikołaj Perypatetyk), prawa (polska szkoła prawa narodów Stanisława ze Skarbimierza i Pawła Włodkowica), teologii (komentarze biblijne), zespalał działalność edytorską ze studiami analitycznymi (filozofia człowieka) i syntetycznymi, np. w zakresie dziejów literatury biblijnej czy szerzej pojętej literatury naukowej (*artes liberales*), polemizując przy tym ze stereotypami deprecjonującymi kulturę średniowieczną. Związane także z tym Ośrodkiem są: Joanna Judycka, obecnie pracująca na UG, która eksploruje dojrzałą scholastykę w zakresie meandrów średniowiecznej recepcji psim Arystotelesa czy złożonego filozoficznie i ideowo dokonania Rajmunda Lulla, oraz Wanda Bajor, wychodząc od edycji rękopisów Benedykta Hessego, bada złożone wątki średniowiecznej psychologii (biologia, epistemologia, antropologia, teologia).

Środowisko kulowskie analizuje także dzieje nowożytnej kultury filozoficznej europejskiej i polskiej. Zapoczątkował je J. Czerkawski w odniesieniu do renesansowej proklamacji godności człowieka (Jan z Trzciany), wpływowego hermetyzmu renesansowego (Hannibal Rosseli) i metafizyki nowożytnego arystotelizmu chrześcijańskiego (tzw. druga scholastyka). Podobne pole badawcze uwidoczniło się w twórczości Mariana Ciszewskiego SDB (analizował twórczość kard. Bessariona, Jerzego z Trapezuntu i Franciszka de Silvestris z Ferrary), czy Elżbiety Wolickiej-Wolszleger (reflektowała poglądy semiotyczno-metafizyczne Jana od św. Tomasza). Nowożytną i współczesną filozofię w szerszym polu historii kultury intelektualnej, a nawet historii oświaty bada ks. S. Janeczek, zwłaszcza w zakresie dziejów epistemologii i w kontekście rozwoju nowożytnej koncepcji nauki (René Descartes, Blaise Pascal, John Locke, Étienne Condillac, Jean le Rond d'Alembert, Christian Wolff, kultura filozoficzna i naukowa w szkolnictwie pijarskim i w dobie Komisji Edukacji Narodowej, ks. Hugo Kołłątaj, August Cieszkowski), jak i neoscholastyki, głównie dziejów filozofii na KUL, w każdym przypadku dbając o ukazanie odniesień światopoglądowych tych dokonań (ks. I. Radziszewski). Wobec dominacji we współczesnej filozofii standardów naturalistycznych wydaje serię „Dydaktyka Filozofii” prezentującą całokształt problematyki filozoficznej w kontekście kultury chrześcijańskiej. Studia nad polską neoscholastyką podejmuje także ks. Rafał Charzyński analizując styk kultury filozoficznej z religijną. Anna Głąb nie tylko analizuje wątki (problemy) filozoficzne obecne w literaturze pięknej, ale przy pomocy instrumentarium epistemologicznego i etycznego wypracowanego przez filozofię analityczną bada literaturę jako źródło poznania świata realnego, szczególnie w aspekcie etycznym. Nie jest ono bynajmniej mniej odkrywczym niż filozofia czy nauka, a przy tym ważne w nabywaniu wiedzy przez plastyczne uświadamianie pytań, od których zaczyna się ludzkie myślenie. Nie jest ono bynajmniej mniej odkrywczym niż filozofia czy nauka, a przy tym ważne w nabywaniu wiedzy przez plastyczne uświadamianie pytań, od których zaczyna się ludzkie myślenie. Rozbudzone przez ks. Franciszka Tokarza w środowisku kulowskich historyków filozofii zainteresowania filozofią oraz kulturą indyjską i chińską kontynuowali: Leon Cyboran, Tomasz Ruciński, Maciej S. Zięba i Paweł Sajdek, łącząc problematykę lingwistyczną z filozoficzną, zwłaszcza w zakresie epistemologii i logiki, niekiedy także z odniesieniami metafizyczno-światopoglądowymi (zwłaszcza M.S. Zięba).

Filozofowie przyrody, odwołując się do dokonań ks. K. Klósaka, ks. S. Mazierskiego i ks. W. Sedlaka, podejmują badania na poziomie przedmiotowym i w zakresie problematyki metafizycznej, w każdym przypadku doceniając znaczenie wyników nauk szczegółowych, jednak przy podtrzymaniu postulatu autonomiczności klasycznie

pojętej filozofii przyrody. Filozofia, otwierając się na wyniki przyrodoznawstwa, może poszerzyć bowiem obszar swej refleksji w stosunku do poznania ugruntowanego na poznaniu potocznym. Wpływ tego przekonania uwidocznił się najpierw w wyeksponowaniu implikacji filozoficznych (czy też nawet światopoglądowych) osiągnięć biologii w wymiarze historycznym i systematycznym. Ks. Stanisław Zięba analizował dzieje koncepcji życia (krytyka redukcjonizmu mechanicznego), by z czasem podążyć ku bardziej praktycznie nastawionej ekologii humanistycznej, głównie w aspekcie programowym i historycznym, a następnie, odwołując się do właściwej jej idei systemowości, powraca do analizy natury życia w duchu antyredukcjonistycznie ukierunkowanego emergentyzmu. Zagadnieniami filozofii ekologicznej zajmuje się Zbigniew Wróblewski, odnawiający krytykowane w początkach rodzenia się nowożytnej nauki podejście teleologiczne wykorzystywane na rzecz ochrony przyrody, z czasem coraz bardziej rozwijając wątki w zakresie antropologii porównawczej (także kulturowej) i etologii, specyfikowane w kierunku problematyki kognitywistycznej w badaniach nad „językiem, komunikacją, umysłem i działaniem ludzi i zwierząt”.

Józef Zon i Marian Wnuk, uczniowie ks. W. Sedlaka zespalają badania w zakresie filozofii przyrody ożywionej i filozofii biologii, analizując filozoficzne implikacje koncepcji istoty, genezy i ewolucji życia, począwszy od kontynuacji bioelektronicznej czy bioelektromagnetycznej koncepcji życia (bioplazma) w kierunku filozofii nanobiologii (M. Wnuk). Harmonijny spłot podejścia przedmiotowego i metapredmiotowego ujawnił się w dokonaniach Zygmunta Hajduka SDS i ks. Józefa Turka. Z. Hajduk SDS zespala problematykę klasycznie pojętej filozofii przyrody i metakosmologii z refleksją metafizyczną, poszukując źródeł jedności dynamicznie ujmowanej nauki w aspekcie jej racjonalności, ukazując aspekty wartościujące tę dynamikę oraz budując aksjologię epistemiczną. Opublikował także ciąg całościowych ujęć problematyki z zakresu ogólnej metodologii nauk i filozofii nauki oraz metodologii nauk przyrodniczych i formalnych. Redaguje serię wydawniczą „Filozofia Przyrody i Nauk Przyrodniczych”. W podobny sposób płaszczyznę przedmiotową z metapredmiotową zespalał ks. J. Turek, który wychodząc z analiz z zakresu historii nauki (Albert Einstein i Georges Lamaitre) dążył do wypracowania metodologicznie uporządkowanych filozoficznych interpretacji faktów naukowych (odwołując się zwłaszcza do ustaleń ks. K. Klósaka). Równocześnie wskazywał na możliwość poprawnego metodologicznie wykorzystywania osiągnięć współczesnych nauk przyrodniczych (zwłaszcza kosmologii) w budowaniu filozoficznego obrazu świata (komplementarnego w stosunku do wizji naukowej) oraz jego odniesień religijnych. W tym kontekście szukał filozoficznego wyjaśnienia tzw. kosmicznych koincydencji, zwłaszcza w aspekcie ich interpretacji antropicznej, np. dostrojeń umożliwiających powstania życia. Analogiczne wątki rozwijał z punktu widzenia kosmologii kwantowej zaangażowany filozoficznie fizyk Marek Szydłowski, pracujący obecnie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Z kolei Henryk Piersa, obok analizy epistemologiczno-metodologicznych podstaw fizyki, podejmuje zwłaszcza problematykę uzasadniania praw fizyki oraz systematyzującej roli symetrii w fizyce i jej związku z własnościami fizycznymi makroobiektów. Z kolei Zenon E. Roskal analizuje specyfikę przyrodoznawstwa w aspekcie historycznym, zwłaszcza w kontekście dziejów matematyki wpływającej na rozwój mechaniki i astronomii, począwszy od powstania nauki starożytnej po współczesną kosmologię oraz ukazuje ich odniesienia metafizyczne. Zredagował *Encyklopedię filozofii przyrody*.

Ujawniająca się w badaniach lubelskich filozofów przyrody i przyrodoznawstwa, ich metodologów i historyków problematyka światopoglądowych odniesień tych nauk stanowiła, wpisując się wprost w misję KUL, przedmiot badań abp. Józefa Życińskiego, związanego uprzednio ze środowiskiem filozoficznym Uniwersytetu Papieskiego Jana

Pawła II w Krakowie (ks. K. Klósak, ks. M. Hellera, absolwent i doktor habilitowany KUL). Promując ideał filozofii uprawianej w kontekście nauk przyrodniczych i w dialogu z religią, postulował pluralizm metodologiczny, traktował matematycznie pojęte „pole racjonalności” jako swoisty fundament metafizyczny oraz wiązał filozofię procesu z „ewolucjonizmem chrześcijańskim”.

Wielość zróżnicowanych metodologicznie dyscyplin uprawianych i wykładanych na Wydziale

Filozofii (filozoficznych, przyrodniczych, społecznych i humanistycznych) tłumaczy bogactwo zainteresowań nauczycieli akademickich związanych z interdyscyplinarnie pojętymi kierunkami, zwłaszcza w zakresie filozofii przyrody i przyrodoznawstwa, co znalazło z czasem wyraz w zmianie nazwy kierunku z „filozofia przyrody” na „przyrodoznawstwo i filozofia przyrody”. Dotyczy to także nowszych kierunków: kulturoznawstwa, retoryki stosowanej, kognitywistyki oraz krótko funkcjonującej etyki i naukoznawstwa. Kulturoznawstwo kulowskie, o wyraźnie akademickim charakterze, dbało o szerszą perspektywę badawczą i niezbędne do tego narzędzia (języki klasyczne, orientalne), operuje integralną wizją kultury obejmującej naukę, moralność, sztukę i religię. Jest niewątpliwie naznaczone rysem filozoficznym, religioznawczym (judaizm, chrześcijaństwo i islam oraz współczesne ruchy religijności alternatywnej) i historycznym (starożytne i średniowieczne korzenie kultury europejskiej). Tworzyli je przedstawiciele filozofii, teologii oraz nauk humanistycznych i społecznych, z których część wywodziła się z Wydziału Teologii (biblista ks. Ryszard Rubinkiewicz) i Wydziału Nauk Humanistycznych (filolog klasyczny i patrolog ks. Gustaw Eckmann, historyk sztuki U. Mazurczak, historyk literatury polskiej Beata Obsulewicz). Do osiągnięć kulowskiego kulturoznawstwa należy zaliczyć także, w dużej mierze unikatowe w skali Polski badania dotyczące alternatywnych ruchów religijnych prowadzone przez Roberta Ptaszka, które, zwłaszcza ruch *New Age* traktuje jako przejaw długiej tradycji ezoteryzmu w kulturze europejskiej, analizowany jako przejaw ideologizacji religii, nie tylko w wymiarze poznawczym, ale też soteriologicznym i eschatologicznym. Ekumenista ks. Krzysztof Grzesiak bada całe spektrum kulturowo-społeczne wyznań chrześcijańskich, zwłaszcza tradycje kościołów chrześcijańskiego Wschodu, traktowane często jako przejaw kultur lokalnych. Ryszard Zajączkowski, historyk literatury polskiej i filozof – obok bogatej działalności translatorskiej w zakresie literatury pięknej, filozofii, teologii, psychologii i pedagogiki, najczęściej z odniesieniami religijnymi – podejmuje wątki religijne w literaturze, zwłaszcza w twórczości wielkich polskich romantyków i pisarzy wieku XX oraz przypomina dokonania nieobecne w oficjalnym życiu literackim doby PRL, ze względu na ich emigracyjny kontekst powstania, wymowę religijną lub postawę polityczną. Podobnie Anna Kawalec, łączy analizy z zakresu filologicznie uwarunkowanej teatrologii z refleksją w zakresie jej podstaw antropologicznych (metafizyka człowieka i antropologia kulturowa), które warunkują również rozwój współczesnych teorii sztuki. Wymiar społeczny kulturoznawstwa rozwija socjolog Małgorzata Gruchoła, tak w zakresie kultur lokalnych, jak odniesień społecznych kultury medialnej, zwłaszcza funkcjonującej w internecie, zwracając uwagę na uwidaczniające się w tym wymiarze zagrożenia, co wymaga użycia narzędzi stosowanych w socjologii kultury i badaniach kultury prawnej.

W atmosferze zainteresowań filozofią klasyczną, mającą przecież korzenie antyczne, oraz kulturoznawstwem, zrodziły się studia w zakresie retoryki stosowanej. Ugruntowane na wizji uniwersalnego wykształcenia na bazie zasad klasycznego *trivium* (retoryka, gramatyka, logika) mają charakter interdyscyplinarny w zakresie nauk filozoficznych, filologicznych oraz społecznych, a także na nowo odkrywają praktyczne znaczenie umiejętności językowych, cenne w zakresie szeroko pojętej perswazji

komunikacyjnej. Skupienie się na języku, fundamentalnym elemencie zainteresowań współczesnej kultury filozoficznej, właściwe jest także kognitywistyce. Jest ona przejawem nie tylko współczesnej tendencji do integracji wiedzy, ale także badań o charakterze zespołowym, podejmowanych przede wszystkim przez filozofów, zwłaszcza epistemologów, semiotyków, logików z odniesieniami informatycznymi, filozofów przyrody (natura ludzka, neurorauka), czyli m.in. Arkadiusza Guta, Z. Wróblewskiego, P. Kulickiego, M. Lechniaka, oraz psychologów, głównie w zakresie eksperymentalnej psychologii poznania, m.in. Piotra Francuza, z Wydziału Nauk Społecznych. W perspektywie potrzeb społecznych, głównie w szkolnictwie, zostały powołane studia w zakresie etyki. Stanowiły one przejaw interdyscyplinarnych zainteresowań środowiska lubelskiego, łącząc refleksję nad moralnością podejmowaną przez filozofię, nauki o prawie, psychologię i socjologię. Zakorzenione w problematyce właściwej historii doktryn etycznych, *stricte* filozoficznych czy też stanowiących ważny element wszystkich kultur, wpisywały się we współczesne spory metaetyczne i poruszane w ramach etyk stosowanych, m. in. bioetyki, etyki biznesu, etyki badań naukowych, etyki polityki, etyki seksualnej czy etyki środków masowego przekazu. W kontekście analogicznych uwarunkowań społecznych, ale ugruntowanych w długoletnich zainteresowaniach badawczych środowiska lubelskiego dotyczących problematyki integracji nauk oraz miejsca nauki w kulturze, powstało także „naukoznawstwo”. Wpisywało się ono w aktualną politykę naukową państwa odpowiadając potrzebom sektora publicznego w zakresie zarządzania nauką, istotnym w wiązaniu nauki z gospodarką.

Świadectwem ciągłości badawczej Wydziału są liczne serie wydawnicze, których poszczególne tomy były najczęściej poprzedzane przez odpowiednio sprofilowane konferencje, m.in. „Studies in Logic and Theory of Knowledge. Świadectwem sprawności intelektualnej i organizacyjnej Wydziału, umiejętnie angażującego całe polskie środowisko filozoficzne, są liczne encyklopedie i słowniki wydawane przez pracowników Wydziału. Wydział wydaje także szereg czasopism, poczynawszy od jednego z najstarszych polskich periodyków filozoficznych, m.in. „Roczniki Filozoficzne”, jeden z najstarszych polskich periodyków filozoficznych, „Roczniki Kulturoznawcze”, czy publikowane przez doktorantów „Scripta Philosophica”. Profesorowie Wydziału byli redaktorami pomnikowej *Encyklopedii katolickiej*. Dorobek szeregu profesorów, jak kard. K. Wojtyły, M.A. Krąpca OP, ks. Kamińskiego czy T. Stycznia SDS poddany został całościowej reedycji w formie różnie zatytułowanych dzieł zebranych. Upowszechniany jest także w językach kongresowych, np. w formie serii „Catholic Thought from Lublin”, wydawanej pod kierunkiem Andrew Woźnickiego przez międzynarodowe wydawnictwo Peter Lang.

Wydział jest żywym ośrodkiem przyciągającym najwybitniejsze autorytety filozoficzne. W okresie PRL mieli tu gościnne wykłady nie tylko wybitni polscy filozofowie i historycy filozofii, którym ówczesne władze często uniemożliwiały działalność dydaktyczną, jak Izydora Dąmbska, Marian Plezia, Władysław Tatarkiewicz, Roman Ingarden, ale także wybitni mediewiści z Belgii, Francji i Niemiec. Corocznie na Wydziale odbywa się kilkadziesiąt konferencji, wśród których wyróżniają się organizowane od 1958 r. „Tygodnie Filozoficzne”. Największym sympozjum był zorganizowany w 1996 r. przez Z.J. Zdybicką USJK V Światowy Kongres Filozofii Chrześcijańskiej „Wolność w kulturze współczesnej”.

Istotnym elementem aktywności naukowej Wydziału są koła naukowe doktorantów i studentów, związane ze wszystkimi trwale funkcjonującymi kierunkami studiów, wśród których najtrwalsze jest Koło Filozoficzne Studentów KUL, organizujące Tygodnie Filozoficzne oraz publikujące własne czasopismo „Philosophia”, czy Koło Naukowe Studentów Filozofii Przyrody i Nauk Przyrodniczych KUL.

Efekty funkcjonowania kulowskiego środowiska filozoficznego są mierzalne liczbą absolwentów. W ciągu 70 lat funkcjonowania Wydziału Filozofii studia zwieńczyło magisterium blisko 4900 osób, ponad 550 uzyskało stopień naukowy doktora, zaś ok. 110 doktora habilitowanego. Wielu profesorów i absolwentów Wydziału pełni ważne funkcje naukowe w kraju i za granicą. Święty papież Jan Paweł II, przez 24 lata profesor Wydziału, odkrywał na Stolicy Piotrowej *Blask prawdy pełnej*. M.A. Krąpiec OP był członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, ks. J. Pastuszka, A. Bronk SVD i A. Kijewska byli lub są członkami Polskiej Akademii Umiejętności, a profesorowie A.B. Stępień, S. Kamiński, A. Bronk, Z.J. Zdybicka, J. Czerkawski, P. Gutowski, P. Kawalec byli lub są członkami Komitetu Nauk Filozoficznych PAN. A. Bronk SVD i A. Kijewska byli lub są członkami Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów. S. Swieżawski był świeckim audytorem na Soborze Watykańskim II, A. Szostek MIC członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej przy Kongregacji Doktryny Wiary, T. Styczeń SDS Papieskiej Akademii „Pro vita” i konsultorem Papieskiej Komisji do Spraw Rodziny, B. Chyrowicz SSpS Papieskiej Akademii „Pro vita”.

Wśród absolwentów Wydziału jest liczne grono członków polskiego Episkopatu, a absolwenci Wydziału stanowią niekiedy kościelny kadry naukowej w polskich akademickich ośrodkach filozoficznych. Wyjątkowo starannie Wydział przygotował kadre wykładowców filozofii większości polskich seminariów duchownych, skupionych w Sekcji Filozoficznej Wykładowców Uczelni Katolickich przy Konferencji Episkopatu Polski. Misyjność Wydziału wyraziła się m.in. w zorganizowaniu Studium Filozofii na Słowacji czy Studium Filozoficzno-Etyczno-Społeczne im. Jana Pawła II w Paryżu. Profesorowie Wydziału wykładali filozofię dla eksternistów Wydziału Teologii dla Kościoła greckokatolickiego we Lwowie. Wydział cieszy się trwale nie tylko najwyższą kategorią w wymiarze badań naukowych nadawaną przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ale też najwyższymi w Polsce ocenami Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej i Polskiej Komisji Akredytacyjnej, która w 2011 r. wyróżniła kierunek filozofia, jako jedyny w Polsce w zakresie studiów filozoficznych, co umożliwiło w kolejnym roku nobilitację Wydziału przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach konkursu na Krajowe Naukowe Ośrodki Wiodące prowadzące „najlepsze kierunki studiów w Polsce” i uzyskanie znaczącej dotacji projekcyjnej. Szczególnym aktem nobilitacji filozoficznego środowiska kulowskiego jest przyznanie w 2016 r. przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego grantu na badanie własnej spuścizny filozoficznej w ramach konkursu „Pomniki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”. Wydział nadał szereg doktoratów *honoris causa* najbardziej znanym filozofom o randze światowej.

J. Iwanicki, *Problematyka filozoficzna w ciągu ostatniego 50-lecia w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie” 58(1959), s. 255-293; A. Stępień, *Środowisko filozoficzne KUL*, „Znak” 13(1961), s. 574-579; J. Kalinowski, *Ontologia czy aitiologia?*, „Znak” 15(1963), s. 1069-1076; M. Gogacz, *Z dziejów historii filozofii na KUL (1918-1968)*, „Roczniki Filozoficzne” 16(1965), z. 1, s. 177-190; *Wydział Filozofii KUL*, „Zeszyty Naukowe KUL” 8(1965), nr 3, s. 33-53; A.B. Stępień, *Filozofia na KUL (1918-1968)*, „Znak” 20(1968), s. 1195-1213, 1619; S. Majdański, Cz. Wojtkiewicz, *Logika na KUL (z okazji 50-lecia Uczelni)*, tamże, s. 123-170; A. Wawrzyniak, Z.J. Zdybicka, *Z dziejów metafizyki i nauk pokrewnych na KUL 1918-1968*, „Roczniki Filozoficzne” 17(1969), z. 1, s. 63-121; K. Wójcik, *Zarys dziejów historii filozofii na KUL*, tamże s. 171-208; [uzupełnienia] tamże 19(1971), z. 1, s. 53; S. Mazierski, *Z dziejów specjalizacji filozofii przyrody na KUL*, tamże, z. 3, s. 5-14; *Dwudziestopięcioletnie Wydziału Filozoficznego KUL*, tamże 20(1972), z. 1, s. 145-162; E. Wolicka, *Studium filozofii teoretycznej na KUL w latach 1968-1972*, tamże 21(1973), z. 1, s. 94-106; S. Kamiński, *Refleksja metodologiczna w środowisku naukowym KUL*, „Biuletyn Informacyjny KUL” 5(1976), nr 1, s. 11-17; M. Kurdziałek, *Historia Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL (1946-1976)*, „Zeszyty Naukowe KUL” 19(1976), nr 4, s. 57-63; S. Majdański, *Refleksja metodologiczna w środowisku*

filozoficznym KUL - próba metarefleksji, tamże, nr 2, s. 21-43; *W kręgu filozofii KUL, „Życie i Myśl”* 28(1978), nr 11, s. 21-72; Z.J. Zdybicka, *O wierność rzeczywistości i pełną prawdę o człowieku - Polska Szkoła Filozofii Klasycznej, „Summarium”* 9(1980), s. 109-115; M. Gogacz, *Tomizm egzystencjalny na tle odmian tomizmu*, w: *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 59-81; M.A. Krąpiec, *Człowiek, kultura, uniwersytet*, Lublin 1982, s. 275-309; S. Kamiński, *O metodzie filozofii klasycznej, „Roczniki Filozoficzne”* 34(1986), z. 1, s. 5-20; A. Bronk, *Demarkacjonizm lubelskiej szkoły filozoficznej, tamże* 35(1987), z. 1, s. 345-364; T. Szubka, R. Wierchosławski, *Lubelska szkoła filozoficzna, „W drodze”* 1987, nr 6, s. 92-99; Sz.W. Ślaga, *Profesor Kazimierz Któsak*, w: *W poszukiwaniu prawdy. Pamięci Profesora Kazimierza Któsaka*, Warszawa 1987, s. 12-28; S. Kamiński, *Jak filozofować. Studia z metodologii filozofii klasycznej*, Lublin 1989; A. Bronk, S. Majdański, *Klasyczność filozofii klasycznej, „Roczniki Filozoficzne”* 39-40(1991-1992), z. 1, s. 367-391; Z.J. Zdybicka, *Wydział Filozofii Chrześcijańskiej KUL wobec współczesnych potrzeb intelektualnych*, w: *Zadania filozofii we współczesnej kulturze*, Lublin 1992, s. 13-20; E. Morawiec, *Odkrycie metafizyki egzystencjalnej. Studium historyczno-analityczne*, Warszawa 1994; S. Kiczuk, *Spór o stosowalność logiki formalnej do filozofii w szkole lubelskiej, „Roczniki Filozoficzne”* 44(1996), z. 1, s. 5-18; W. Chudy, *Spór w Szkole Lubelskiej o podstawy i punkt wyjścia etyki, tamże* 45(1997), z. 1, s. 200-210; J. Czerkawski, *Lubelska szkoła filozoficzna na tle sytuacji filozofii w powojennej Polsce, tamże*, s. 166-190; M.A. Krąpiec, *Czym jest filozofia klasyczna?*, tamże, s. 156-165; S. Janeczek, *Filozofia na KUL-u. Nurty, osoby, idee*, Lublin 1998; *Księga Jubileuszowa na 50-lecie Wydziału Filozofii KUL*, red. A.B. Stępień, J. Wojtysiak, Lublin 2000; A. Maryniarczyk, M.A. Krąpiec, *Lubelska Szkoła Filozoficzna*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Lublin 2005, t. 6, s. 532-550; S. Janeczek, *Lubelska Szkoła Filozofii Klasycznej, „Idea. Studia nad strukturą i rozwojem pojęć filozoficznych”* 18(2006), s. 143-159 (bibliografia).